

I. DEBRECENBEN TÖRTÉNT

Dr. Horváth Péter

DR. HORVÁTH PÉTER

KORONÁZÁSI ÉK SZER EK A SZABADSÁG ŐRVÁROSÁBAN

A téli hadjárat során a móri ütközetben 1848. december 30-án Perczel Mór hadteste végzetes vereséget szenvedett a Jellasics által vezetett császári csapatoktól, így Buda és a Duna felső szakaszának védelmét a magyar hadvezetés tarthatatlannak ítélte meg. A Honvédelmi Bizottmány azonban csak 1848. december 31-én a késő esti órákban hozta meg azt az elhatározást, hogy a kormányzást Debrecenbe helyezik át, így a várból a még meg sem épült Lánchídon keresztül kezdték meg a város evakuálását.¹

1. A korona útja Debrecenbe

A bankóprés, a minisztériumok és az országgyűlés mellett ekkor indult útjára egy harminc gránátos által kísért magánkocsi is, amelyben egy láda volt. A Pesti vasútállomáson már éjfél is elmúlt, amikor a különös csomagot a hintó tulajdonosának, Bónis Sámuelnek a vezetésével áthelyezték az egyik vagonba, s hajnali 3 óra is elmúlt már, amikor a vonat végre elindult Szolnokra. Itt aztán újra szekerekre pakoltak át s Hajdúszoboszlón keresztül meg is érkeztek Debrecenbe.²

S, hogy mit rejtett a láda? Minden valószínűség szerint magát a Szent Koronát, amit nem véletlenül hoztak magukkal a cívisvárosba a többi koronázási ékszerrel együtt, hiszen hagyományaink szerint csak az lehetett az ország királya, akit a Szent Koronával emeltek uralkodóvá. És ez bizony a forradalmi időkben is igencsak fontosnak bizonyult, hiszen V. Ferdinánd szentesítette az áprilisi törvényeket, illetve esküt tett a magyar alkotmányra, aminek a betartását ezek után a magyar rendek számon is kérhették rajta, ő azonban lemondott a

¹ SZABÓ JÓZSEF 1925: 50. illetve <http://www.budaihonvedek.hu/budavar/> Az oldal utolsó megtekintése: 2021. II. 9.

² ZSUPOS ZOLTÁN 2012. Lásd még: https://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/debrecenben_astak_el_a_szent_koronat.html Az oldal utolsó megtekintése: 2021. II. 9.

császári címről, helyére pedig 1848. december 2-án Ferenc József került.³ Amikor tehát a decemberi események következtében a vezérkar arra az álláspontra jutott, hogy Buda nem tartható tovább Kossuth Lajos saját maga fogalmazta és írta meg azt a rendeletet, miszerint a koronázási ékszereket a magyar szabadság őrvárosába kell szállítani, s ekkor nevezte ki Bónis Sámuel országgyűlési képviselőt a két koronaőr helyére a Szent Korona országos biztosává, avagy kormánybiztossá.

2. A Szent Korona a Szabadság Őrvárosában

Az ideiglenes nemzeti kormány bizonyos részei már 1849. január 1-én a cívisvárosban voltak, működésüket pedig folyó hó 4-ik napján meg is kezdték, a láda és tartalma azonban Bónis Sámuel vezetésével, csak 1849. január 5-én vagy 6-án érkezett meg Debrecenbe.⁴

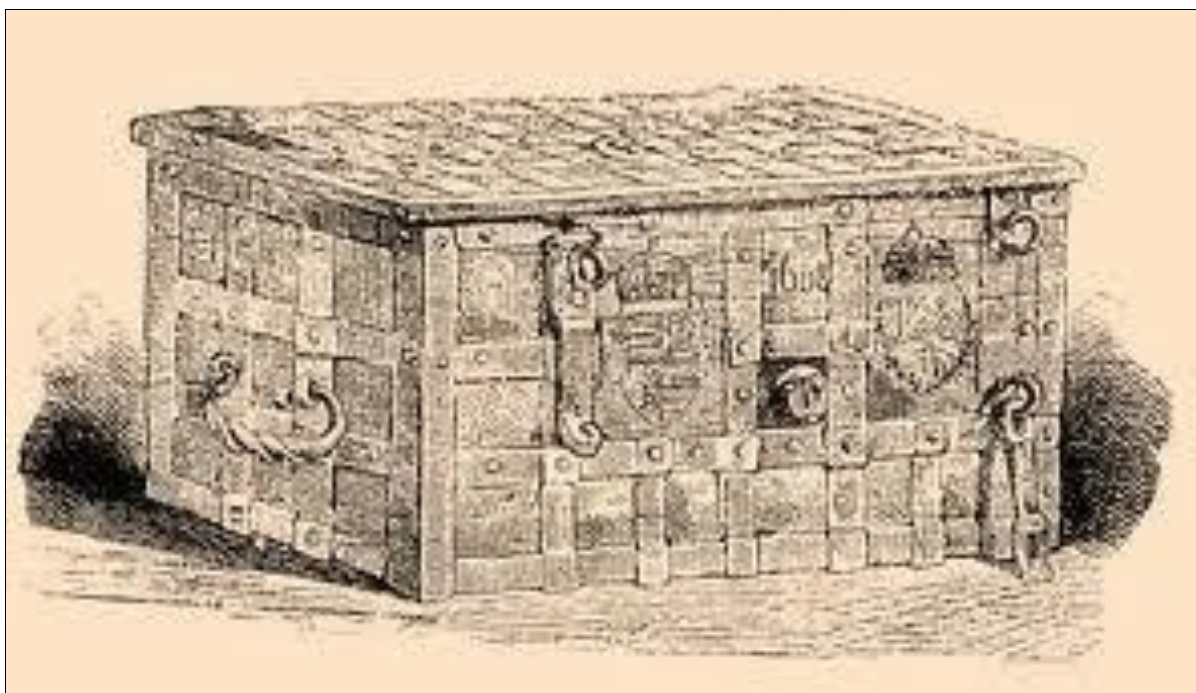
Kossuth Lajos és családja ekkor már berendezkedett a városháza emeletén, ott ahol napjainkban a polgármesteri és jegyzői irodák találhatóak, a súlyos vas tárolót pedig – ami feltehetően a koronázási ékszereket rejtette magában –, mintegy öt hónapra elhelyezték a város titkos levéltárában, amely napjainkban a Szervezési és Jogi Főosztály Kossuth utca felőli terein feleltethető meg.⁵

Miután azonban Budát a magyar erők 1849. május 21-én visszafoglalták, június 4-5-e körül a kormány visszakerült addigi székhelyére, s így érthető módon Debrecenből magát a ládát is elszállították. Ezek után még annyi bizonyosnak tekinthető, hogy a koronázási ékszerek egészen 1853-ig nem kerültek elő, s a császáriak nem zárták ki annak lehetőségét, hogy a koronát esetleg valahol Debrecenben rejtették el.

³ SZABÓ JÓZSEF 1925: 50., illetve <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=17580> Az oldal utolsó megtekintése: 2021. II. 9.

⁴ Megjegyzés: Ebből az időből maradt ránk Molnár Péter római katolikus prépost és debreceni plébános Bayer István városi tanácsnoknak írt levele, amelyből feltételezhető, hogy 1849. január 5-én talán még nem volt a korona a városban. „*Tekintetes Honvédelmi bizottmányi Elnök úr! Úgy vagyok értesítve, hogy a szent korona városunkban fog biztosság végett szállíttatni. Mivel pedig anyaszentegyházunk szokása szerint a szent ereklyéknek valamely helyrei bevitelekor harangoztalni szokás, kérem tekintetes elnök urat, miként e körülményről a bizottmány értesíteni kegyeskedjék, hogyha netalán e kegyeletből eredő cselekmény a bizottmánynak kedve ellen nem volna, én kötelességemet teljesíthessem. A közlés eredményéről és a leendő intézkedésről kérem magamat értesíttetni. Többire kegyes indulatába ajánlott, maradok tekintetes elnök urnák kész szolgája Molnár Péter prépost és debreceni lelkész. Debrecen, Január 5. 1849.*” MNL. HBML. 17/1849. Lásd még: SZABÓ JÓZSEF 1925: 50. Megjegyzés: Mivel a Kormány feltehetően nem kívánta nagydobra verni a korona pontos hollétét, s más egyéb elfoglaltsága is akadhatott a szorult időkben, a harangozás valószínűleg a Kálvinista Rómában elmaradt...

⁵ Megjegyzés: Hogy a jelenlegi két szoba közül akkoriban a láda mégis melyik térben volt elhelyezve annak bizonyítása napjainkban már igencsak nehézkes volna...

1. kép A koronát rejtő láda rajza ⁶

2. A Szent Korona debreceni elhelyezésére vonatkozó visszaemlékezések a ránk maradt tanúvallomások tükrében

Az, hogy a bécsi udvar élt a gyanúval, hogy a koronázási ékszereket a cívisvárosban vagy annak közelében rejtették el több vallomás tanúskodik, így többek között a város levéltárának 1853-ban kelt levele is külön megvilágításba helyezi a későbbi eseményeket. ⁷

„Debrecen város magánlevéltára részére örök emlékezetül. Július 4-én, 1853. Ezen a napon, t. i. július 4-én, 1853 reggeli 8 óra tájban a városházának piacra néző főkapuja és minden más ki- és bejárása fegyveres Gens d’armok által elfoglaltatván, s ugyanezek a felső tornácon szinte köröskörül felállítatván, miután egyedül azoknak engedtetett meg a bejövetel, kik ide felparancsoltattak, s a magyar korona holléte iránti tudomásuk felől kihallgattattak, – a magánlevéltár sem kerülhetett ki a megkutatást és ekkor történt, hogy a magyar koronának a magánlevéltárban semmi nyoma nem találtatván, s arról más, a köztudomás szerint is, semmi ki

⁶ <https://mnl.gov.hu/nagyitas.php?img=3361.jpg> A letöltés ideje: 2021. II. 9.

⁷ ZSUPOS ZOLTÁN 2012. Lásd még: https://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/debrecenben_astak_el_a_szent_koronat.html Az oldal utolsó megtekintése: 2021. II. 9.

nem tapogatódhatván, kivéven azt, hogy 1849-ik év elején, midőn Kossuth Lajos Debrecenbe jött, egy vasláda, melyről az a hír volt, hogy a magyar korona benne lett volna, ide a magánlevéltárba betéetett, s ugyanazon láda, midőn az akkori kormány Debrecenből 1849. év május végével eltávozott, elvitetett, ennek következtében a magánlevéltár pallózata feltöretett, úgy az előszobában volt vaskemence tökéletesen széthányatott, de minden siker nélkül, mert itt sem a korona, sem az azt állítólagosan magában foglaló vasláda meg nem találtatott.”⁸

A császáriak tehát csak annyit tudtak ekkor is megállapítani, hogy a város titkos levéltárba valóban elhelyeztek egy vasládát, amelyben a feljelentők, egyszersmind a nyomozást végzők feltevései, továbbá maga a levéltárnok egyéb értesülései alapján, s más híresztelések szerint is valószínűsíthetően a korona volt elhelyezve, ennek azonban a helyszínen ekkor már a nyomát se lették.

Zsupos Zoltán kutatásaiból azonban fény derül arra is, hogy kiket hallgattak ki ezidőtájt, s, hogy mindez felsőbb utasításra Lányi kapitány, császári és királyi csendőrszázados, Poroszlay Fridrik Debrecen akkori polgármestere és Szöllösy János rendőri százados jelenlétében történt meg. A ránk maradt iratokból kitűnik, hogy a német nyelven elküldött kérdéseket magyarul tették fel a két levéltárnoknak, a dokumentumok pedig a válaszokat foglalják magukban, amelyeket aztán a kihallgatott hivatalnokokkal alá is írtattak.⁹ Nagy Sándor eképpen vall a korabeli eseményekről:

„Kossuth Lajos Debrecenbe a múlt, 1849. évi január hónapban érkezett, azonban hogy éjszaka vagy nappal jött-e meg, arra biztosan nem emlékezem, különben is én törvénykezési tisztviselő lévén, a közigazgatáshoz tartozó tárgyakkal nem foglalkozom. Azon időben, mikor Kossuth ide érkezett, a levéltár kulcsait elparancsolta tőlem, én a nálam lévő kulcsot Kováts Lajos tiszti társamnak adtam által, ki feljövén a városházához, az ő jelenlétében tevődött be azon láda, melyben a koronát lenni mondották.

Én erről többet nem tudok, Kováts Lajos társam többet fog róla mondhatni. Kossuthal, mikor ezen láda a levéltárban letevődött, nem beszéltem, mivel jelen sem voltam, következőképpen a ládának, s azzal együtt a koronának oda való letétele vagy elásása, titoktartást

⁸ SZABÓ JÓZSEF 1925: 51-52.

⁹ ZSUPOS ZOLTÁN 2012. Lásd még: https://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/debrecenben_astak_el_a_szent_koronat.html Az oldal utolsó megtekintése: 2021. II. 9.

nem is esküdhettem, mit ünnepélyesen kinyilatkoztatok; sőt azt is mondhatom, hogy vele soha hivatali működésben nem is állottam. Végre azt is kinyilatkoztatom, hogy arra is emlékezek, hogy én a ládát magát sem láttam, annál fogvást annyival inkább nem láthattam a koronát vagy a koronához tartozó jeleket, mikre hivatali becsületességem mellett, ha kívántatni fog, esküt is tehetek.”¹⁰

Kováts Lajos, volt közigazgatási városi tanácsnok, magánlevéltárnok, pedig így emlékezett vissza:

„Emlékezem arra, hogy 1849. év január elején érkezett Kossuth Lajos Debrecenbe, de hogy kinek a társaságában, arra nem emlékezem. Annyi igaz, hogy a levéltár kulcsaival felrendel tettem, és a levéltárt felnyitattani parancsolták, és egy gránátos tiszt több gránátos közembe rekkel, egy nagy vasládát a levéltár szobájába letéttetvén, mibe a koronát lenni mondották, és a külső vasajtónak kulcsát a gránátos tiszt elvén, úgy tudom, hogy Kossuth kezébe szolgál tatta. Hogy azon ládában a korona tartódott, hallomásból tudom, mivel előttem a ládát soha fel nem nyitották, hogy mi volt benne, nem is láthattam.

Hogy a láda letétele alkalmával rajtam kívül lett volna még két tanácsnok is jelen, ar ra biztosan nem emlékezem. Azt pedig, hogy én Kossuthnak, vagy a vele volt generális Lenke inek, mivel az utolsót nem is láttam, nem is esmerem, hogy én ezeknek arra, hogy a korona ide való letételét titokba fogom tartani, esküt soha nem tettem, sem a koronát, sem a koronához tartozó jeleket, minthogy meg sem is mutatták, nem is láthattam. Azon ládát, melyben a koro nát tartatni mondották, soha jelenlétemben el nem ásták, minthogy arra is emlékezem, hogy a jelenlétemben, midőn a forradalmi kormány újra Pestre ment, hasonlóul egy gránátos tiszt több gránátosokkal együtt a levéltárba feljövén, a nevezett ládát jelenlétemben elvitte, és a városháza előtt álló szekerre felpakoltatván, innen elvitték. Azt azonban, hogy hová vitték, velem nem közölvén, meg sem mondhatom. Ezeken kívül, miket itt előadtam, a koronának hol létéről, s mi történtéről többet előadni nem tudok, mikre, ha kívántatnék, jó lélekkel esküt ten ni is szívesen ajánlkozok.”¹¹

¹⁰ Abszolutizmuskori Levéltár. K. K. Militär und Civil Gouvernement für Ungarn – Polizei Section (D. 44.). 1853: 2355.

¹¹ Abszolutizmuskori Levéltár. K. K. Militär und Civil Gouvernement für Ungarn – Polizei Section (D. 44.). 1853: 2355.

Mindezekon felül azonban Poroszlay Fridrik hajdani polgármesternek is számot kellett adnia az eseményekről:

„Cs. kir. csendőri százados, Lányi kapitány úr, felsőbb rendeletek következtében felszólítván az eránt, hogy a forradalmi kormánynak 1849-ik január havában történt idejövetele alkalmával Budáról ide szállított s hozott Szent Koronának átvételéről, letételéről, s innen lett elszállításáról, lelkiösméretes tudomásomat, mint akkori polgármester, írásba foglalva terjesszem elő.

Ennek nyomán tiszta lelkiösmérettel nyilvánítom, miszerént a gyászos forradalmat készítő időszakban, úgy, mint 1849-ik év mondott január havában, az elosztott országgyűlés, menedékhelyül, e várost keresvén fel, hallomásból tudhattuk csak, hogy magával ide szállította az ország Szent Koronáját, és azt a város magánlevéltárába tétette le. Nevezetesen pedig, az akkori levéltárunktól, Nagy Sándor és Kováts Lajos uraktól, kik meg lévén bízva a magánlevéltár kulcsaival, ezeket ezektől kelle vala által venni, ezeknek jelenlétében a levéltár ajtaját kinyitni, s a koronát magában tartó vasas szekrényt behelyeztetni: de magam, mivel sem meg nem kerestetem, sem fel nem szólítottam, a bétételnél jelen nem voltam, nem is láthattam, valamint arról sem tehetek egyenes nyilatkozatot, hogy láttam volna az elszállítását. Azoknak előadása után azonban, kiket az egész tárgy közelébb érdekelt, lett közönséges tudomásra, hogy innen elvitetett: s így sem arról, hogy mikor hozódott ide a Szent Korona, sem arról, hogy mikor szállított vagy vitetődött el, tökéletes tiszta tudomásom soha sem volt. Mely egyenes s lelkiösméretes nyilatkozatomat szokott pecsétemmel, s nevem aláírásával megerősítve, ezennel ki is adom.”¹²

4. Kitekintés

Debrecen vezetősége a honvédelmi bizottmány, majd a kormány és a katonai hatóságok részére naponként seregszámra kiállított fogatok miatt még 1849-ben fuvarozási bizottmányt hozott létre, ami jegyzőkönyvet is vezetett, s ezen iratok a levéltárban mind a mai napig fellelhetők. A ránk maradt adatokból kitűnik, hogy Kossuth Lajost, Szemere Bertalan miniszterelnö-

¹² Abszolutizmuskori Levéltár. K. K. Militär und Civil Gouvernement für Ungarn – Polizei Section (D. 44.). 1853: 2355.

köt és Horváth Mihály minisztert 1849. június 4-én három városi kocsi szállította el Debrecenből egészen Hajdúszoboszlóig, ahol az előfogatokat kicserélték. Másnap, június 5-én pedig további hat szekér a „korona őrzőit,” mint a feladatra feltehetően kirendelt nemzetőröket szállította el ugyancsak a már említett szomszédos hajdúvárosig, feltehetően tehát ekkortájt hagyhatta el a szóban forgó ereklye Debrecent.¹³

Mint utóbb kiderült a koronát valamikor július végén az óriási túlerő miatt menekülésre kényszerülők a Szeged, Nagyvárad, Arad, Lugos, Karánsebes útvonalat bejárva végül is Szemere Bertalan néhány embere segítségével 1849. augusztus 23-án – más visszaemlékezések szerint viszont már augusztus 20-án –, Orsovánál egy füzében elásták.

A debreceni titkos levéltárat felforgató zsandárok mindennek fényében tehát jelentették a kihallgatások és a „mélyreható feltáró kutatás” eredménytelenségét, mindeközben pedig Orsova térségében is tovább folytak a vizsgálódások. Ugyanezen a napon, július 4-én például Karger hadbíró százados a vízállás csökkenése miatt a Cserna bal partján végzett alaposabb megfigyeléseket, éppen ott, ahol aztán közel két hónappal később, szeptember 8-án a helyszínre érkező Wargha István segítségével megtalálták a Szent Koronát és a hozzá tartozó koronázási jelvényeket.

Külön érdekesség, hogy a helyszínt az 1970-es években a Vaskapu építése miatt elárastották, így joggal állapította meg Hermann Róbert, hogy „*a kései utód némi hálával gondolhat Wargha Istvánra és Titus Kargerre, hiszen ha közreműködésük révén nem kerülnek elő a koronázási ékszerek, akkor alighanem örökre le kellett volna mondanunk róluk.*”¹⁴

¹³ SZABÓ JÓZSEF 1925: 53.

¹⁴ HERMANN RÓBER 2011: 27-29.

Forrásjegyzék

K. K. MILITÄR UND CIVIL GOUVERNEMENT

- 1853 Absolutizmuskori Levéltár. K. K. Militär und Civil Gouvernement für Ungarn – Polizei Section (D. 44.). 1853: 2355.

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR HAJDÚ-BIHAR MEGYEI LEVÉLTÁRA

- 1849 *Molnár Péter római katolikus prépost és debreceni plébános Bayer István városi tanácsnoknak írt levele. 1849. I. 5.* Jelzet: MNL. HBML. 17/1849.

Irodalomjegyzék

DEÁK ÁGNES

- 2010 *A koronás Wargha. Egy kettős ügynök Kossuth és a császári rendőrség szolgálatában.* Akadémiai Kiadó. Budapest. 1-253.

HERMANN RÓBERT

- 2011 *A korona kálváriája 1848–1853.* Rubicon Történelmi Magazin. A Szent Korona viszontagságai. In: RÁCZ ÁRPÁD (Főszerk.): XXIII. évfolyam 1. szám. Kiadó: Rubicon – Ház Bt. Budapest. 27-29.
- (é. n.) *Buda bevétele, 1849. május 21.* <http://www.budaihonvedek.hu/budavar/>
Az oldal utolsó megtekintése: 2021. II. 9.

KATONA TAMÁS (Szerk.:)

- 1979 *A korona kilenc évszázada.* Magyar Helikon Kiadó. Budapest. 1-454.

MÚLT-KOR TÖRTÉNELMI MAGAZIN

2007 *Megújult szertartásrenddel koronázták meg Ferenc Józsefet.* <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=17580> Az oldal utolsó megtekintése: 2021. II. 9.

SZABÓ ISTVÁN

1925 *A szent korona Debrecenben.* Debreceni Képes Kalendárium. XXV. évfolyam. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, Papír-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 49-53.

ZSUPOS ZOLTÁN

2012 *Debrecenben ásták el a Szent Koronát?* https://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/debrecenben_astak_el_a_szent_koronat.html Az oldal utolsó megtekintése: 2021. II. 9.

Képjegyzék

A KORONÁT REJTŐ LÁDA RAJZA

(é. n.) <https://mnl.gov.hu/nagyitas.php?img=3361.jpg> A letöltés ideje: 2021. II. 9.

